

kedő csak a fát vette meg, az erdő talajával, az esetleg már megjelenő újulattal, tehát az erdő felújításával nem sokat törődött. Sőt, néhol az eladhatatlan, értéktelen fát is egyszerűen otthagya. A kincstár ugyan ezt szankciókkal igyekezett megakadályozni, de az erdő felújítása érdekében legtöbbször magának kellett a vágástakarítást elvégeznie, a fakitermelés során keletkező óriási károkat helyrehozni. Így érthető, hogy az ország vezető erdészei szakmai szempontból törekedtek a házi kezelésre, amelynek során az állam mind a fakitermelést, mind az erdőfelújítást maga végzi. Ezek ismeretében is azt mondhatjuk azonban, hogy a kiegyezés után óhajtott, DIVALD által megfogalmazott célt, ti. a kincstári fa piacra jutását, az államerdők jövedelmezővé tételét az erdők korábbi, jórészt házilagos kitermelésével nem lehetett volna elérni. Ehhez szükség volt nagy erdőségek tövön való eladására, a fakereskedők kezén lévő tőke bevonására. Csak akkor lehetett gondolni a modern házi kezelés meghonosítására, amikor az ország gazdasági fejlettsége fokozatosan *felértékelt* a fát.

2.4 FAKITERMELÉS

A fát akár vállalkozók vették meg, akár a kincstár saját maga kezelte erdeit, a fa ledöntése, kérgezése, darabolása és a vágásterületen való mozgatása (közéltése) alapvetően befolyásolta a fa árát, piacra jutásának feltételeit. Ugyanakkor a fakitermelés után következő műveletek, így a szállítás és a visszamaradó területek felújítása is nagyban függött a fakitermelés módjától.

A fenyvesek kitermelésének tulajdonképpen a *Máramarosban* kialakult módja lett jellemző egész Erdélyre. Ennek a gyökerei még a XVIII. századra, az akkor telepített német munkások által meghonosított fakitermelési technológiákra nyúlnak vissza. Nem érdektelen tehát a kincstári munkások által végzett fakitermelésnek néhány jellemző részletét áttekinteni.

A fenyvesekben a vágáspásztákat 20–80 méter szélességben, a völgy aljától a gerincig vezették. Bár a korabeli szakirodalomban is rosszallták, de a fákat nem a hegy, hanem a völgy felé döntötték. A hegy felé való döntéskor a törzs kisebb utat tesz meg, így mind a ledőlő fában, mind az esetleges újulatban kevesebb kár keletkezik. A völgy felé való döntés mellett viszont két érv szól. A fák koronája általában a völgy felőli oldalon fejlettebb, tehát arra könnyebben

dőlnek. A másik – és Máramarosban döntő – érv pedig az, hogy a törzseket a völgybe a vékonyabb végükkel tudták lecsúsztatni. Tehát a fákat a döntéssel már eleve ilyen helyzetbe hozták.⁹¹

A fadóntést május–júniusban végezték, amikor a törzset le is kérgezték. A csúcsajtásokat viszont nem vágták le, mert azt tapasztalták, hogy a rajta hagyott tűk a párolgást, azaz a törzs kiszáradását elősegítik. Csak augusztus végén, szeptemberben tértek újra a vágásterületre vissza, amikor a csúcsok levágása után a törzseket a csúsztatóvályúkhöz közelítették. Ezt általában kézi rönkfordítókkal, emelőkkal végezték. A vályúkon a fát ősszel eregették le azokra a helyekre, ahonnan télen ökrökkel a tutajozható partokig vonszolták.⁹²

A kezdeti időkre, az 1860-as, 1870-es évekre jellemző volt, hogy a vágás alá kerülő *őserdők* fájából csak mintegy 20–50% volt felhasználható. A többi túlélte, korhadt bélű, használhatatlan anyagot szolgáltatott, amelyet otthagytak a vágásterületeken. (Esetleg a későbbiekben a kéreggel együtt elégették.⁹³) Számszerűleg ez azt jelentette, hogy a lucfenyő őserdőkben holdanként általában 80 jó szálfára lehetett számítani. A második fordabeli lucfenyvesek pedig 230–250 darab jó szálfát adtak holdanként.⁹⁴

A technológiára jellemző, hogy az 1860-as években még kizárólag fejszével döntöttek és daraboltak.⁹⁵ Elképzelhető, hogy különösen darabolásnál milyen óriási veszteség keletkezett a fejsze után. Később fokozatosan áttértek a fűrészre, de a döntésnél sokáig idegenkedtek tőle. A fűrész ugyanis nagy gyakorlatot, összeszokottságot kívánt, és nem elhanyagolható, hogy a fűrészhez görnyedő munkások a dőlő fa elől nehezebben menekültek. Így használatával nehezen barátkoztak meg, bár a különösen nehéz terepen továbbra is a fejsze maradt a fadóntés eszköze.⁹⁶

Ez utóbbi, a terepviszonyok nagyban befolyásolták azt a munkabért is, amelyet a tutajozható partokig leszállított fa köbméteréért kaptak. A kincstár ugyanis nem a fakitermelés egyes műveleteiért, illetve a közléstért és szállításért fizetett, hanem a tutajozható parton mérte fel, vette át az anyagot, és akkor számolta el a munkabért is. Ez a mód természetesen a fakitermelési vállalkozóknak is példaként szolgált.

Az eljárás, amelynek alapján a fakitermelő munkásoknak csak a rakparton lévő fáért fizettek, nem jelentette, hogy az államerdészet ne ellenőrizte volna a vágásterületeken folyó munkát. Igaz, számí-

tottak a munkások gyakorlottságára és a munkavezetők szervezőképességére, de a házi fakitermelés folytonos jelenlétet, állandó felügyeletet kívánt. (A fakitermelési vállalkozó is sáfárokkal, munkafelügyelőkkel dolgoztatott.) Sokszor éppen ennek a felügyeletnek a megvalósíthatatlansága jelentette a házi kezelés legfőbb akadályát. Példaképpen a *szászsebesi erdőhivatal* egyik levelét idézzük, amelyből a házi kezelés számtalan egyéb akadályát is megtudhatjuk.⁹⁷

A szászsebesi erdőhivatalhoz tartozó kudzsiri erdőgondnokságban 1915-ben járt le a fakitermelő céggel kötött szerződés, amely után a minisztérium a házilagos kitermelés bevezetését szorgalmazta. Az erdőhivatal vezetője erre hosszú levélben leírta, hogy a minisztériumi szándékot milyen feltételek biztosítása esetén látja megvalósíthatónak.

Először vázolta, hogy jelenleg a fenyveseket két év alatt termelik ki. Az első évben a fűrészárúnak alkalmas fákat vágják ki, amelyeket a Nagypatakon Alkenyérre, az ottani gőzfűrészekhez úsztatnak le. A második évben kivágott, tűzifának alkalmas egyedeket a kudzsiri vasgyárhoz úsztatják.

Ilyen intenzív munkához állandó államerdészeti felügyelet kellene, de az erdőgondnokság székhelyétől a vágásterület mintegy 50–60 km-re fekszik. Ráadásul az év nem minden szakában járható lóösvények vezetnek oda, úgyhogy egy út akár 3–4 napot is igénybe vesz.

Gond a megfelelő munkaerő biztosítása is. A kincstári erdők mellett ugyanis a környező magánerdőkben is intenzív kihasználás folyik, tehát helyi munkásokra egyáltalán nem lehet számítani. A vállalkozók a rönkfatermelésre Topánfalva vidékéről, a tűzifatermelésre Ung és Máramaros vármegyékből, sőt Galíciából, az úsztatáshoz pedig szintén Topánfalváról és Bánffyhunyadról hoznak munkásokat. A kincstár ugyanúgy járhatna el, de nem elhanyagolható szempont, hogy már tél végén elkezdődik a munkaerő toborzása, sőt az előlegek kiosztása, amire az erdőgondnokság sem személyzeti, sem pénzügyi tekintetben nem alkalmas.

Ugyancsak gond az úsztatás során okozott károk megtérítése is. A vállalkozó a Nagypatak-menti birtokosok káráért azonnal, zsebből fizet. Ezt az erdőgondnokság nem teheti meg. Ráadásul egy erdőörnek állandóan járnia kellene az úsztatással érintett partszakaszt, hogy a károkat elbírálja és megtérítse.

Tehát csak akkor elképzelhető a házi kezelés, ha a kitermeléssel érintett vidékre megfelelő utakat építenek, ha a pénzügyi elszámolást liberalizálják, ha a munkásoknak megfelelő szociális- és raktárépületeket építenek, és ha az erdőgondnokság személyzetét egy segéderdőmérnökkel és négy erdőőrrel szaporítják. Ez azt jelenti, hogy a szászsebesi erdőhivatal nem látott lehetőséget a kudzsiri erdőgondnokságban a házi kezelés megvalósítására.

Hozzá kell még tennünk, hogy mindez nemcsak a háborús viszonyok között, hanem a békeévekben is érvényes volt. Máramarossal ellentétben a szűkebb értelemben vett Erdélyben kevés helyen tudtak kincstári beruházásként megfelelő szállítóberendezéseket készíteni, illetve azokhoz a fakitermelési munkákat összpontosítani. Tehát a házi kezelés öncélú bevezetését az erdészeti egységek sokszor jogosan kifogásolták, tagadták meg.

A fakitermelésekkel kapcsolatban szólnunk kell még az *irtásos döntésről*, azaz arról a módról, amikor a fát gyökföstől, gyökerestől döntötték. (Tuskóirtásos fakitermelés.) Erre elsősorban a Temes-Béga vidékén, a telepítésekkel érintett sík- és dombvidékeken került sor. Gyakran azonban a tuskók bent maradtak, a kincstár tuskózatlanul adta át a területet, később maguk a telepések ásták ki a visszahagyott gyökereket.

A fakitermelés technológiája összességében a kézi fűrész alkalmazása után nem változott. A fejlődést, a munka tökéletesedését és a termelékenység növekedését a szállítóberendezések teljesítményének, megbízhatóságának a növekedése jelentette.

2.5 SZÁLLÍTÁSI VISZONYOK

A fakitermelés szempontjából a szállítás, a szállítási berendezések elkészítése és üzemeltetése igényelte a legnagyobb szellemi és anyagi befektetést. Mivel a vizsgált időszakban Erdélyre is egyértelműen a fakitermelő, erdőhasználó, nem pedig az erdőfelújító, netalán erdőtelepítő erdőgazdálkodás volt a jellemző, a gazdálkodás hatékonyságát elsősorban a szállítóberendezések költségei határozták meg. Az évtizedekig szinte korlátlanul rendelkezésre álló, kitermelhető faanyag kinyerésénél elsősorban az volt tehát a kérdés, hogy érdemes-e oda szállítóberendezést építeni, az erdőt feltárni. A műszaki fejlődés és az adott erdőgazdasági egység terepviszonyai a feltárás módjait